

Dr hab. Irena Kałużyńska, prof. UW

Zakład Sinologii

Wydział Orientalistyczny

Uniwersytet Warszawski

ul. Krakowskie Przedmieście 1

00-333 Warszawa

i.s.kaluzynska@uw.edu.pl

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Zuzanny Wnuk pt. *Rozwój metajęzykowej świadomości ortograficznej w kontekście nauczania i uczenia się języka chińskiego jako języka obcego.*

Promotor: dr hab. Halina Wasilewska

Promotor pomocniczy: dr Kamil Burkiewicz

Przedmiotem tej obszernej rozprawy doktorskiej (344 s. z Indekssem, Załącznikiem i streszczeniami) jest złożone zagadnienie metajęzykowej świadomości ortograficznej osób uczących się języka chińskiego jako obcego, pochodzących spoza sinograficznego kręgu kulturowego. Specyfika pisma chińskiego sprawia, że jest ono uważane przez uczących się go, nauczających i naukowców-glottodydaktyków za szczególnie trudny aspekt nauki języka chińskiego. Opanowanie systemu chińskiego pisma wymaga u uczących się rozwinięcia specyficznej metajęzykowej świadomości ortograficznej i nabycia powiązanych z nią umiejętności dotyczących rozumienia relacji zachodzących pomiędzy różnymi częściami składowymi wewnątrz jednego chińskiego znaku (sinogramu), a także pomiędzy sinogramem jako całością (ewentualnie też jedną z jego części składowych) a warstwą fonetyczną tak zapisanej jednostki językowej (sylabą) oraz jej warstwą semantyczną (morfemem). Podstawowe tu rodzaje/aspekty metajęzykowej świadomości ortograficznej to świadomość grafemiczna, grafemiczno-fonetyczna i grafemiczno-morfemiczna. Stąd problem badawczy postawiony w rozprawie i konsekwentnie analizowany, szczególnie w części badawczej, to „W jaki sposób rozwija się metajęzykowa świadomość ortograficzna osób uczących się języka chińskiego jako obcego oraz pochodzących spoza sinograficznego kręgu kulturowego?”, a problemy szczegółowe to odpowiednio

sposób przebiegu rozwoju świadomości grafemicznej, grafemiczno-morfemicznej i grafemiczno-fonetycznej.

Doktorantka, po przeanalizowaniu różnych prac teoretycznych i zapoznaniu się z metodologią prowadzonych już badań w podobnym zakresie, uznała, że dla zrozumienia procesu rozwoju metajęzykowej świadomości ortograficznej w nauce pisma chińskiego warto posłużyć się jakościowymi metodami fenomenograficznymi. Podjęta tematyka badań jest w znacznej mierze oryginalna, a dobór metod i narzędzi badawczych wykorzystanych do realizacji celu naukowego okazał się trafny i przyniósł zakładane rezultaty.

Rozprawa składa się kolejno ze Spisu treści, Spisu tabel, Spisu ilustracji, Spisu wykresów, Wstępu (jego podrozdziały są oznaczane jako 0.1, 0.2, 0.3), Części teoretycznej (rozdziały 1, 2, 3, 4), Części badawczej (Rozdział 5), Podsumowania (oznaczonego jako Rozdział 6), Bibliografii, Indeksu, Załącznika, Streszczenia (w języku polskim) i streszczenia w języku angielskim (Abstract).

Wstęp (ss. 1-3) zwięźle wprowadza w temat rozprawy, jej zakres i metodologię przeprowadzonych badań, omawia strukturę pracy i zagadnienia techniczne, zawiera także podziękowania.

W Części teoretycznej rozprawy zawarte są cztery rozdziały.

Rozdział 1., zatytułowany „Podstawy teoretyczne” (ss. 7-36), poświęcony jest przede wszystkim glottodydaktyce jako dyscyplinie naukowej zajmującej się badaniem i analizą językową procesu nauki i uczenia się języków obcych, jej definicjom, a także przedmiotowi, zakresowi i celowi badań glottodydaktycznych, modelom teoretycznym przedmiotu badań glottodydaktycznych. Ukazane są powiązania i różnice pomiędzy podejściem glottodydaktycznym a nurtem SLA (ang. *Second Language Acquisition*, pol. akwizycja języka drugiego), w którym przeprowadzanych jest wiele badań dotyczących nauki i nauczania języka chińskiego, przywoływanych w rozprawie, szczególnie zaś istotne są tu badania dotyczące akwizycji systemu pisma języka drugiego, zdobycia kompetencji czytania i pisania, do których niezbędne jest wykształcenie świadomości metajęzykowej, czyli ogólnie umiejętności identyfikowania elementów językowych, analizowania ich i manipulowania nimi (zob. s. 27), a szczegółowo dzielonej na świadomość fonologiczną, semantyczną, morfologiczną, grafemiczną, grafemiczno-fonetyczną i grafemiczno-morfemiczną (trzy ostatnie szczególnie ważne w akwizycji systemu pisma chińskiego). W rozdziale tym omówiono również fenomenografię i jej metody

badawcze w zakresie nauczania języków obcych (np. wywiady częściowo ustrukturyzowane, „protokoły głośnego myślenia” dotyczące postrzegania czy rozumienia przez osobę badaną danego zjawiska i ich analiza fenomenograficzna), wskazując na wspólnotę celów badań glottodydaktycznych i fenomenograficznych w tym zakresie oraz wartość badawczą wnoszoną przez wykorzystanie metod fenomenograficznych.

Podsumowując, rozdział ten zgodnie z tytułem („Podstawy teoretyczne”) daje dobrą glottodydaktyczną i fenomenograficzną bazę teoretyczną dla zamierzonych badań, chociaż uważam, że ten tytuł, jak i inne w rozprawie, jest zbyt ogólnikowy, zob. Uwagi.

Rozdział 2. o tytule „System pisma chińskiego” (ss. 37-77) jest znakomitym opracowaniem dotyczącym pisma w ogóle, a pisma chińskiego w szczególności. Zawarte tu definicje i informacje w sposób uporządkowany ukazują różne aspekty zagadnienia pisma, w sposób przejrzysty i precyzyjny służą charakterystyce systemu pisma chińskiego, stanowiącego przedmiot zainteresowań doktorantki.

W Rozdziale 3., zatytułowanym „Metajęzykowa świadomość systemu pisma chińskiego” (ss. 78-100), przedstawiono zagadnienia dotyczące głównie procesu czytania, badania go dotyczące, szczególnie w zakresie systemu pisma chińskiego. Podkreślono istotną rolę wszystkich aspektów świadomości metajęzykowej w procesie rozwoju kompetencji czytania w języku chińskim, szczególnie świadomości grafemicznej, grafemiczno-morfemicznej i grafemiczno-semantycznej. Ukazano różne opracowane już modele dotyczące przetwarzania znaków chińskich w kontekście czytania (model złożoności leksykalnej, model wielopoziomowej aktywacji, model przetwarzania znaków u osób uczących się chińskiego jako języka obcego, model rozwoju świadomości ortograficznej systemu pisma chińskiego) oraz omówiono trudności w opracowywaniu modelu rozwoju świadomości metajęzykowej oraz jej wpływu na kompetencje językowe w przypadku osób uczących się chińskiego jako języka obcego.

Rozdział 4. o tytule „Glottodydaktyka systemu pisma chińskiego” (ss. 101-135) przedstawia różne zagadnienia dotyczące nauczania systemu pisma chińskiego, będące przedmiotem badań glottodydaktycznych w ciągu ostatnich dwudziestu lat. Jak stwierdza doktorantka (s. 101) „jednym z głównych powodów zainteresowania badaczy nauczaniem systemu pisma chińskiego jest duża trudność, jaką sprawia on osobom uczącym się języka chińskiego jako języka obcego – szczególnie w

przypadku osób pochodzących spoza sinograficznego kręgu kulturowego. Grupą najszerszej badaną zarówno w Chinach, jak i poza nimi są osoby rozpoczynające naukę języka chińskiego w wieku dorosłym, szczególnie w kontekście akademickim [...] Znaczna większość badań przeprowadzana jest w Stanach Zjednoczonych oraz na osobach, których językiem natywnym jest język angielski”. W rozdziale omówione zostały najistotniejsze badania dotyczące najczęstszych metod nauczania języka chińskiego jako języka obcego oraz różnych technik wykorzystywanych w nauczaniu i uczeniu się systemu pisma chińskiego, a także strategii wykorzystywanych przez osoby uczące się pisma chińskiego. Omówiono też badania wskazujące na znaczenie świadomości grafemicznej, grafemiczno-fonetycznej i grafemiczno-morfemicznej w kontekście glottodydaktyki systemu pisma chińskiego.

Część badawcza obejmuje właściwie jeden bardzo obszerny rozdział, Rozdział 5., zatytułowany „Badanie rozwoju metajęzykowej świadomości ortograficznej systemu pisma chińskiego w kontekście glottodydaktycznym” (ss. 139-300). Przedstawione zostały kryteria doboru uczestników badania, podstawowe pytania badawcze i opisane wykorzystane fenomenograficzne metody jakościowe zbierania i analizy danych. Główne narzędzia to opracowany przez doktorantkę wywiad częściowo ustrukturyzowany, zawierający też pytania szczegółowe, test metajęzykowej świadomości ortograficznej (grafemicznej, grafemiczno-morfemicznej, grafemiczno-fonetycznej), oraz nagrania i transkrypty „protokołów głośnego myślenia”. Wykorzystane narzędzia umożliwiły zgromadzenie od osób badanych informacji dotyczących różnych aspektów wiedzy i przekonań związanych z chińskim pismem (s. 141, Jak sinogramy są konceptualizowane? Co osoby badane myślą o sinogramach? Co osoby badane wiedzą o sinogramach? Jak osoby badane uczą się sinogramów? Jak postrzeganie sinogramów zmienia się w czasie?). Dane były zbierane od 30 osób (25 kobiet, 5 mężczyzn, studentów UAM) przez 3 lata, w sumie 48 badań, do których analizy został wykorzystany program do jakościowej analizy MAXQDA (wersja: Analytics Pro 2022 Single User). Transkrypcje poszczególnych nagranych rozmów zostały uzupełnione o zebrane dane ilościowe (dane z metryki wywiadu, odpowiedzi na pytania z testu metajęzykowej świadomości ortograficznej). Dane jakościowe zostały poddane standardowej procedurze analizy fenomenograficznej odrębnie dla każdej z trzech grup o różnym poziomie kompetencji językowej (początkującej, średniozaawansowanej i zaawansowanej) oraz poszczególnych aspektów metajęzykowej świadomości ortograficznej (s. 155).

Wykorzystana metoda badawcza jest sensowna, a narzędzia badawcze okazały się odpowiednie dla celów badań. Uzyskane wyniki badań zostały tematycznie (Wiedza, Przekonanie, Świadomość grafemiczna, Świadomość grafemiczno-morfemiczna i Świadomość grafemiczno-fonetyczna) przedstawione, szczegółowo zanalizowane, omówione i podsumowane osobno dla każdej grupy badawczej.

Zakończenie rozprawy i wnioski to chyba nie należący już do Części badawczej Rozdział 6., czyli „Podsumowanie” (ss. 301-322), zob. Uwagi. W rozdziale skrótowo przedstawiono założenia/pytania badawcze przyjęte w rozprawie i obszernie omówiono i zinterpretowano uzyskane wyniki, wskazano na ich implikacje dla procesu nauczania i uczenia się języka chińskiego, skomentowano skuteczność wybranej metody i jej ograniczenia. Na podstawie wyników badań stwierdzono, że można wyznaczyć trzy jakościowe zmiany w postrzeganiu sinogramów mające związek z metajęzykową świadomością ortograficzną. Pierwsza dotyczy postrzegania struktury sinogramów (początkowo jako kreski, później jako całość złożona z pewnych komponentów), druga wiąże się ze stopniem piktograficzności (przejście od postrzegania znaków jako obrazków odzwierciedlających rzeczywistość do morfemogramów), a trzecia dotyczy zintegrowania różnych aspektów sinogramów (lepiej zintegrowanie poszczególnych aspektów świadomości ortograficznej). Doktorantka uwzględniając wyniki dotychczasowych i własnych badań opracowała bazowy model przetwarzania sinogramów przez osoby uczące się języka chińskiego jako obcego i modele dla uczących się o różnym stopniu zaawansowania. Implikacje wyników badań dla dydaktyki języka chińskiego zostały podane w formie ogólnych wytycznych (s. 315):

- (1) eksplicytne nauczanie w zakresie wiedzy dotyczącej systemu pisma chińskiego od samego początku nauki;
- (2) wspieranie jak najszybszej restrukturyzacji reprezentacji mentalnej sinogramów – dążenie do tego, aby osoby uczące się postrzegały znaki jako zestaw powtarzalnych komponentów;
- (3) włączenie ćwiczeń pozwalających na wykorzystywanie wiedzy w praktyce i rozwijanie wiedzy proceduralnej;

(4) wspomaganie rozwoju świadomości ortograficznej (a szczególnie grafemiczno-fonetycznej) na dalszych etapach nauki oraz integracji jej aspektów i jej praktycznego wykorzystania.

Wskazane zostały także potrzebne, bardziej konkretne treści nauczania na różnych poziomach nauki pisma chińskiego, do wykorzystania przez nauczających (ss. 316-319).

Bibliografia (ss. 323-334) zawiera około 200 pozycji w językach zachodnich i chińskim. Jest bogata, zróżnicowana i wyczerpująca, ale zob. Uwagi.

W Indeksie (ss. 335-337) znajdują się najistotniejsze terminy wykorzystane w rozprawie wraz z numerem strony wystąpienia.

Załącznik (ss. 339-342) to tekst/arkusz przeprowadzonego przez doktorantkę testu metajęzykowej świadomości ortograficznej.

Streszczenie w języku polskim (s. 343) i Abstract w języku angielskim (s. 344) kończą rozprawę, zawierając najistotniejsze o niej informacje.

Reasumując, w rozprawie w sposób niemal wszechstronny, dokładny i wyważony przedstawiono i omówiono zagadnienie rozwoju metajęzykowej świadomości ortograficznej osób uczących się języka chińskiego jako obcego, pochodzących spoza sinograficznego kręgu kulturowego. Dokonanie syntezy informacji z wielu dziedzin powiązanych z tematem głównym rozprawy, zebranie dużej liczby wartościowych danych językowych i umiejętne ich zanalizowanie świadczy o dużej wiedzy językoznawczej doktorantki i jej umiejętnościach badawczych.

Na podkreślenie zasługuje fakt bardzo starannego przedstawienia teoretycznych założeń rozprawy, wprowadzenia w kwestie metodologiczne i terminologiczne. Doktorantka szczegółowo przedstawia odnośne badania, teorie, hipotezy czy metody i następnie dość konsekwentnie się do nich odwołuje przeprowadzając własną analizę czy formułując własne wnioski, które te teorie czy hipotezy potwierdzają w całości czy części, ewentualnie są z nimi rozbieżne.

Rozprawa operuje językiem specjalistycznym, tym niemniej tok prezentacji jest klarowny i uporządkowany, a zastosowana terminologia służy precyzji opisu.

Dużym walorem rozprawy, oprócz przedstawienia skomplikowanych kwestii teoretycznych i metodologicznych, jest dobrze opracowane i zaprezentowane badanie, a także omówienie wniosków i implikacji z niego wynikających.

W rozprawie nie stwierdziłam występowania błędów merytorycznych, poważnych nieścisłości, zupełnie niepotrzebnych powtórzeń czy niesłusznych pominięć. Uważam, że rozprawa pod względem zawartości treściowej jest bardzo dobra. Mam natomiast kilka uwag dotyczących głównie organizacji tekstu i spraw edytorskich, ale to już właściwie sprawy redakcyjne, do przemyślenia przy publikacji tekstu rozprawy, co z przekonaniem rekomenduję.

Uwagi:

- (1) Wstęp słusznie nie został ponumerowany, ale jego podrozdziały są już oznaczone jako 0.1., 0.2., 0.3. Podsumowanie to Rozdział 6 z licznymi podrozdziałami.
 - (2) W Części badawczej znajduje się właściwie jeden bardzo obszerny rozdział, Rozdział 5., który sensownie można podzielić na co najmniej dwa rozdziały. Rozdział 6. to właściwie Podsumowanie całej pracy, nie tylko samych badań, choć one w nim najistotniejsze.
 - (3) Organizacja tekstu rozdziałów jest często nieodpowiednia, stąd podział na podrozdziały, podpodrozdziały i podpodpodrozdziały, w których występują wyłącznie tytuły, np. s. 7:
 1. Podstawy teoretyczne
 - 1.1. Glottodydaktyka
 - 1.1.1. Definicja (i pod tym tytułem pojawia się dopiero tekst).
- Zob. też ss. 18, 29, 38, 78, 179, 184 itd.
- (4) Tytuły niektórych rozdziałów, podrozdziałów i podpodrozdziałów są zbyt ogólne i krótkie (jak choćby tytuły przytoczone powyżej), a wiele tytułów się powtarza, np. „Świadomość grafemiczna” to tytuł podrozdziałów 1.2.4.4., 3.2.3., 5.5., „Świadomość grafemiczno-fonetyczna” to tytuł podrozdziałów 1.2.4.5., 3.2.4., 5.7. Takich powtórzonych tytułów jest bardzo wiele, rekordzistą jest chyba tytuł „Podsumowanie”, występujący jako tytuł Rozdziału 6., i dziewięciu innych podpodpodrozdziałów.
- (5) W Bibliografii liczącej około 200 pozycji 10% stanowią prace, do których doktorantka, jak rozumiem, nie dotarła, ale dowiedziała się o nich z prac innych autorów. W tekście takie wykorzystanie zostało ujawnione, np. s. 7: „krytykowane było między innymi przez Franciszka Gruczę (2007: 22 za: Jaroszevska 2014: 55)”. Zarówno zapis w tekście, jak i umieszczenie

takich pozycji w Bibliografii uważam za nieodpowiednie. Przy okazji, zauważyłam, że w tekście są liczne odwołania (Sampson 1985), np. ss. 38, 46 czy 51, a w Bibliografii jest zapisana nieodpowiednia chyba data tej publikacji jako 1998.

- (6) W Rozdziale 1., i na początku Rozdziału 2. przypisy bibliograficzne pojawiają się w nieodpowiednich dla siebie miejscach, nie po nazwisku wspomnianego autora, ale na końcu zdania lub akapitu, np. s. 19: „Jak zwraca uwagę Dakowska, badania dotyczące [...] liczby znanych języków (Dakowska 2014: 32-34)”. Przy okazji, Maria Dakowska (taki jest też zapis w Bibliografii i kilku miejscach tekstu) na s. 17 wystąpiła jako Dominika Dakowska.
- (7) Niekonsekwentny zapis terminów: bez wyróżnienia, w cudzysłowie, kursywą, por. ss. 39, 40, 54, 60, 63, 89 i inne.
- (8) W Wykresach 12, 16 czy 67 wyniki procentowe zaokrąglono do 101%, w Wykresie 24, 26 czy 57 do 99%.
- (9) Na s. 159 znajduje się informacja „Charakterystyka całej grupy badawczej pod względem płci na podstawie danych z deklaracji uczestników złożonych przy okazji pierwszego udziału jest następująca: 25 kobiet oraz 5 mężczyzn.”, a na s. 160: „Do badania w grupie początkującej (po około 50 do 100 godzinach nauki języka chińskiego) przystąpiło w sumie 19 osób, z czego prawie trzy czwarte (13 osób) stanowiły kobiety”. A więc przystąpiło 6 mężczyzn?

Powyższe uwagi oczywiście nie obniżają mojej generalnie pozytywnej oceny recenzowanej pracy, szczególnie jej zawartości treściowej i walorów naukowych.

Rozprawę doktorską mgr Zuzanny Wnuk oceniam bardzo pozytywnie. Z zadowoleniem stwierdzam, że jej poziom teoretyczny, zawartość materiałowa, walory metodologiczne i zakres tematyczny stawiają ją w rzędzie pozycji znaczących w językoznawstwie sinologicznym, polskim i światowym. Jestem przekonana, że rozprawa odpowiada wymogom stawianym pracom doktorskim i wnoszę o dopuszczenie mgr Zuzanny Wnuk do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Mona Karusimóh

Warszawa, 19.02.2024